

ארבעת המינים המפתיעים

מאת: נדב גדליה

אחרי שתקראו את הראיון עם יהודה ארבל, חקלאי שטח, מחובשי בית המדרש - תחשבו דברים חדשים לגמרי על ארבעת המינים.

כמעט כל ילד בגן יודע להסביר יפה למה נמשלו ארבעת המינים המסמלים יהודים שונים בעם ישראל. אך ב'ארבעת המינים' יש הרבה יותר מהביאור הידוע. מתחת לפני השטח שוצפים חידושים רבים ומפתיעים הטמונים בארבעת המינים.

"אחד המוטיבים המרכזים של סוכות הוא החיבור למים. לכל מין, מתברר, יש דרך שונה לקבל את המים שלו. ערבי נחל - כשמה כן היא, גדלה על הנחל ממש ומשם היא שותה ישירות את המים שלה. היא מאוד רגישה למים. בלי מים - היא מתייבשת. לעומת זאת, ההדס שגדל בהרי הגליל, הכרמל ובגולן, הוא חי בהרים וקצת מורכב לו. מצד אחד: הוא גדל על מי גשמים בשפע, אך מצד שני: בקיץ כל המים מחלחלים לעומק ואין לו מי תהום. לכן, הייחודיות שלו היא למצות את המים מהקרקע ולקלוט מים ללא סיוע חיצוני. מה שירד בגשם - שם הברכה שלו.

לצידו יש לנו את התמר, הלולב. הוא צריך כמויות אדירות של מים כדי לקבל פירות משמעותיים. בצורה הטבעית שלו הוא מצליח להוציא פירות מאוד מתוקים גם אם הוא במדבר, במידה והוא מחובר למקור מים משמעותי. בלי כמות מים רצינית - הוא לא יתייבש, אבל בשביל פירות משמעותיים צריך מקור מים איכותי. חקלאי המגדל תמרים שיתף שתמר אחד יכול להגיע לצריכת 650 ליטר מים ביום, בשיא הגידול. כשהממוצע שלו הוא 150-200 ליטר ליום שזה גם המון!

האתרוג, הוא פרי הדר, הדר על העץ שנה שלמה. מראש השנה אוספים את הירוקים ובחנוכה כבר הצהובים באים. מהאתרוג נדרש לעבור את הקיץ היבש, כשפירותיו יבשילו עם בוא הסתו. לכן, חז"ל מכנים את האתרוג 'גדל על כל מים', הוא צריך עזרה של השקיה. זה הכרחי עבורו והוא לא יכול לגדול רק על מי גשמים (בעל)".

זהו החידוש הראשון של יהודה המחבר בין מוטיב המים לארבעת המינים, בעקבותיו צמחו חידושים וקישורים נוספים שנפגוש בהמשך.

להרים את הטקסט לגבהים

יהודה ארבל (42), נשוי ואב לששה מבית שאן הוא חקלאי העובד במטעי זיתים וגידולי שדה מגוונים המפעיל את בית הסדנאות הייחודי "אעלה בתמר" המחבר בין דברי חז"ל לעולם החקלאות היהודי.

לצד עבודתו, יהודה יושב בבית המדרש והוגה בתורה, ממנה הוא צומח.

"אני מנסה להקשיב לחז"ל", הוא אומר. "נקודת המוצא שלי היא שחז"ל ניסחו את הדברים שלהם לדור שלנו. הם ייעדו את המשנה והגמרא לזמן הזה בו אנחנו חיים בארץ. בגלות הטקסטים היו בבחינת 'הציבי לך ציונים'. כמו שיש זרעי חיטה שצריך לשמור עליהם מכל רטיבות כדי שהם לא יתקלקלו - לכן היה צריך 'לייבש' כביכול את סודות התורה ולהפוך אותם לדל"ת אמות של הלכה כדי שהם ישתמרו וכשנגיע לארץ, אחרי הגלות, נפריח את הרעיונות שהוטמנו בדברי חז"ל".

"קח לדוגמה משנה כמו 'ארבעה אבות נזיקין' השור, הבור, המבעה וההבער'. אפשר להסביר את זה בפשטות שזה מה שהיה פעם ואפשר לנסות להבין את היסודות המשמעותיים של נזיקין שבאו לידי ביטוי בארבעת הדברים האלה.

ישבנו החברותא שלי ואני על המשנה הזאת של 'ארבעה אבות' במשך כמה שבועות. ידוע בפילוסופיה הקדומה שיש ארבעה יסודות בעולם: מים, אוויר, אש ואדמה. אם אני מתבונן על ארבע אבות נזיקין, כל אחד מבטא כוח מסוים שיש במציאות. השור שחורש - קשור לאדמה, הבור - שימש לאגירת מים, הבער - זו האש והמבעה שבפירוש הרגיל הכוונה לצאן שרעה מחוץ לתחום והזיק מקביל ליסוד הרוח שאם לא מכוונים אותה היא עשויה לפנות לכיוון הלא נכון".

"המסר במשנה הזאת הוא שמתוך הפעולות שלך בעולם עשוי להיווצר נזק. הייתי אומר שלא תפעל, אז זהו - שלא. חז"ל רוצים שהעולם יתפתח אבל רוצים שהוא גם ישתמר. הרעיון של אבות הנזיקין היא לפעול כדי לקדם את העולם ולשים לב, בו זמנית, שיש תקלות 'נזיקין' ועלינו לפעול כדי לתקן או לכוון אותן ולהמשיך להפריח את העולם".

עומקם הגלוי של ארבעת המינים

"כשאתה נמצא בהקשבה לדברי חז"ל - אתה מצוי בעמדת פתיחה שמאפשרת לך לשמוע דברים מרתקים" אומר יהודה, אפוף חיוך ומתלהב לספר על הפרויקט החדש והיקר לליבו: 'ארבעת המינים'; מפגש מרתק עם חקלאי בן תורה שמצליח להאיר נקודות חדשות לגמרי לגבי התפישה שלנו בנושא 'ארבעת המינים' (יש לו גם מפגש מיוחד על 'שבעת המינים', אך לא כאן היריעה לעסוק בו).

כך לדוגמה כל צמח מארבעת המינים מייצג תצורת צומח גבוה יותר משיח לעץ סרק ומשם לעצי פרי. הדס הוא שיח שכל ייעודו הוא לריח. הערבה היא עץ סרק. האתרוג הוא עץ פרי שכל ייעודו הוא רק הפרי ואין לו שום שימוש אחר אמנם הפרי יפה ואפילו מפואר אך לא פופולארי בטעמו. התמר - אני מעריץ אותו - כולו שימושי. התמרים לאכילה כמובן, העץ מגדל גזע מאוד עמיד, הענפים חזקים ולא מתייבשים בקלות ואפשר להשתמש בו לסכך, לקורות בתים וסלסלות. אפילו הגרעינים שימושיים לצורך מאכל בהמה. זה הפרי היחיד שההבשלה שלו עד לשלב הייבוש קוראת על העץ. לא מצאתי פרי כזה!" מתלהב יהודה.

"הפשט הידוע של ארבעת המינים המסמלים את עמך בית ישראל המתאגדים יחד - לא תמיד סיפק אותי", הוא מספר כיצד זכה לחדש ולחבר בין חקלאות לבית המדרש. "חיפשתי דברים נוספים שטמונים בשבעת המינים ומשם הלכתי ללמוד בצורה דומה גם את הנושא של 'ארבעת המינים' ומצאתי אוצרות גדולים, ב"ה. לא מצאתי את מה שגיליתי בספרים תורניים ולא בחומרים אקדמיים. אלא פרי של התבוננות ארוכת שנים משולבת ידע תורני ובוטני שתרם לחידוש וכמובן בסעייתא דשמיא".

כתוצאה מהלימוד הזה נוצרו שרשראות מקושטות של חידושים העומדים כל אחד בפני עצמו ומתקשרים זה לזה ויוצרים שרשרת רעיונות מרתקים.

חשיבה מחודשת

יהודה ניאות לתת עוד טעימה מהרעיונות המרתקים שהוא מעביר במפגשים עם קבוצות ועיניו בורקות.

"ארבעת המינים מייצגים, למעשה, גם עץ שלם - כשכל מין מייצג חלק בעץ. ההדס - על ידי עליו שהם הדומיננטיים בו כמאמר חז"ל על ההדס: 'עליו חופים את עצו'. הוא מייצג את העלים שבצומח. בערבה

הענפים הם הדומיננטיים כפי שמצאנו גם שהיו עושים בהם סלסלות לביכורים. האתרוג - זה הכי פשוט: מייצג את הפרי. הלולב הוא בלב הדקל בהגדרתו, הוא המשך הגזע".

"התבוננות נוספת היא איך שכל מין בארבעת המינים מייצג עונה אחרת בעונות השנה. ההדס קשור לקיץ - כי הכוח המשמעותי שלו הוא לגדול בקיץ, גם ללא מים. הערבה מסמלת את האביב כי בעונה הזאת הנחלים בשיא זרימתם, שופעים במים והערבה משגשגת. האתרוג מסמל את הסתיו. בהגדרתו, האתרוג הוא פרי סתווי, כמו כל פירות ההדר.

התמר מותאם לחורף והוא צורך כמויות מים גדולות המצויות רק אז. מעניין לראות שבחורף עצים אחרים לא מסוגלים לעמוד בשפע הגשמים ולכן הם ומשירים את עליהם ונכנסים לתרדמת חורף, שלכת. בעוד התמר מסתדר עם כמויות אדירות של מים נוסף על התנאים הלא אופטימליים, כמו במדבר. זה המקום לציין שהלולב בארבעת המינים לא נקרא על שם עץ התמר (כמו האתרוג והערבה), ועץ התמר משותף גם לארבעת המינים וגם לשבעת המינים. ומהו מקור השם לולב?

המטרה של יהודה (ולאו דווקא בנושא ארבעת המינים) היא לקחת את התורה שבעל פה שהצטמצמה בכתיבה - כמו בכל כתיבה - להטות אוזן קשבת ומעמיקה לדברים ולהחזיר את החיות של מה שנכתב - לדור הזה.

כל הרעיונות של יהודה מגיעים מהתמיה הזאת. "אני תלמיד של הרב אורי שרקי", מסביר יהודה. "מבחינתי, הרב שרקי פורץ דרך ביכולת להקשיב לדברי חז"ל. אם אני והבן שלי מבינים את המשנה אותו דבר - לא יתכן שהבנתי אותה נכון. כשחז"ל כותבים משהו הם הרימו את הטקסט למקומות מאוד מאוד גבוהים ומטרתנו היא לנסות להבין מה טמון שם".

"את ארבעת המינים אנו מנענעים לארבע רוחות השמים, נסו גם אתם לחבר בין ארבעת הרוחות לארבעת המינים. ערבה - מערב. זה קל... לולב מהדקל שהוא עץ מדברי מתחבר לדרום, הדס - גדל בעיקר בצפון והאתרוג במבנהו האליפטי מזכיר את השמש בזריחתה" מוסיף יהודה לסיום

"כשאתה מסתכל ככה על ארבעת המינים ורואה את האלמנטים המגוונים והייחודיים המרכיבים כל אחד ואחד בצורה אחרת המשלימה את הסט כולו - כל המבט שלך על ארבעת המינים משתנה ואתה יכול בקלות למצוא שם חידושים נוספים ולא פחות מכך - את עצמך וכיצד זה מדבר אליך ביום יום".

ספר אין עדיין, אבל אולי בהמשך. בינתיים, יהודה מעביר את הרעיונות דרך המפגשים אליהם הוא מוזמן לקראת חגי ישראל.

"הקהל מאוד מתלהב מהרעיונות שלפעמים מתחברים לעוד נקודות יפות"

אנו בפתחו של חג האסיף, אסיף של תקופות שונות בחיי עם ישראל, בו אנחנו אוגדים יחד את ארבעת המינים ודרכם אנו אוגדים את כל החוויות שעברו עלינו במהלך השנה, אוספים את החושים שלנו שמחברים אותו להוויה ולמה שסביבנו. שנזכה...

יהודה ישמח לשמוע את תגובותיכם ואם תרצו יוכל גם להגיע אליכם למפגש מעשיר בנושא.

לתגובות ופניות: "אעלה בתמר" - סדנאות ומפגשים:

<https://greenbook.co.il/card/8081/30648>

betamar7minim@gmail.com | 054-9796660
